

Iran's Role-playing in the Geopolitical Region of the Peripheral East of the Country with Emphasis on Afghanistan

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

1. Nasser Zanganeh.
2. Ribaz Ghorbani Nejad*,
Ph.D.
3. Ebrahim Romina, Ph.D.
4. Hamid Reza Mohammadi,
Ph.D.

1. PhD student in Political Geography, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Political Geography, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Political Geography, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Human Geography, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Correspondence:*

Address: Islamic Azad University, Tehran Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Email: rebazghorbani@gmail.com

Article History:

Received: 30.07.2022

Accepted: 29.05.2023

Extended Abstract

Introduction

One of the centers of regional crisis is Afghanistan in the east of Iran. This country has common cultural, social, religious and political structures with Iran, but due to the weakness of political structures, it has been the center of geopolitical competition of regional and global powers. Due to its geographical proximity on the one hand and the competition of the powers, it is one of the geopolitical regions that can have many effects on Iran's regional actions. Therefore, Iran is bound to play a geopolitical role in this region. One of the most important reasons for the importance of Iran's role in the East, especially in today's Afghanistan, is activities of the groups that are religiously sympathetic to the Taliban. Therefore, national interests require Iran to prevent these groups from approaching radicalism through regional de-escalation. During the sanctions period, the Afghan market is one of the main markets for Iran's exports, the dependence of Sistan and Baluchistan province in eastern Iran on Hirmand River can be better achieved by maintaining the relationship with the Taliban, and finally, being present in Afghanistan prevents the country from turning into the backyard of Iran's regional and extra-regional rivals.

Methodology

The research method is applied in terms of purpose and is descriptive-analytic in terms of method and nature. Data gathering procedure is based on library findings. The statistical population of the research consists of experts and professors of the university and fields related to geopolitics, geostrategy and geoculture, and the sample size was determined based on Cochran's model of 50 people. In order to analyze the findings, the average test was used in SPSS software.

Results and discussion

The factors of Iran's role-playing in the geopolitical region of the East with an emphasis on Afghanistan are subject to relevant factors and variables at three internal, regional and extra-regional "global" levels. In this context, the ambiguous future indicators of power in Afghanistan and Iran's capabilities in playing its role, ethnic diversity in Afghanistan and the Pashtuns' role in power and the roles played by the Islamic Republic with regard to its civilizational characteristics in Afghanistan and playing a role,

the Islamic Republic of Iran is considered as one of the main and most important factors in the geopolitical region of the East in terms of building universities and scientific centers in Afghanistan and Pakistan and producing knowledge and increasing general literacy in Afghanistan, and the influencing factors. The role of the Islamic Republic of Iran in the fields of increasing the construction of cultural bases such as Basij, seminaries, knowledge centers and cultural centers, etc. is prominent. Preventing illegal immigration on the borders of Pakistan and Afghanistan has not been successful. In the context of evaluating Iran's role-playing achievements in the direction of securing the national interests of the Islamic Republic of Iran in the East, 12 indicators were presented, and the results showed that factors such as Iran's achievements in solving hydropolitical disputes with Afghanistan, Iran's achievements in the construction of the Chabahar Free Zone, Iran's achievements in the field of spreading the Persian language in Afghanistan and Iran's roles in preventing the spread of the Salafist ideology of Arab countries such as Saudi Arabia are the most achievements for Iran in the East, and finally factors such as Iran's role in preventing the transit of narcotics on the borders of Pakistan and Afghanistan and Iran's role in preventing arms smuggling in the borders of the peripheral east are not considered as the achievements of the Islamic Republic of Iran in the peripheral east.

Conclusions

The results showed that Iran's role-playing in the geopolitical region of its peripheral east, with an emphasis on Afghanistan, will be subject to relevant factors and variables at three internal, regional and extra-regional "global" levels, and the greatest share of this role-playing includes extra-regional factors. Also, factors such as Iran's achievements in the field of settling hydropolitical disputes with Afghanistan, Iran's achievements in the field of establishing the Chabahar Free Zone, Iran's achievements in the field of spreading the Persian language in Afghanistan and Iran's roles in preventing the spread of Salafist ideology in Arab countries such as Saudi Arabia will bring the most achievements for Iran in its peripheral east.

Keywords: Geopolitics, Peripheral East, Central Asia, Afghanistan, Islamic Republic of Iran.

نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی کشور با تاکید بر افغانستان

ناصر زنگنه *

دانشجوی دکتری تخصصی جغرافیای سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

ریباز قربانی نژاد

استادیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

ابراهیم رومینا

دانشیار گروه جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

حمیدرضا محمدی

دانشیار گروه جغرافیای انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

چابهار، دستاوردهای ایران در زمینه گسترش زبان فارسی در افغانستان و نقش آفرینی‌های ایران در زمینه جلوگیری از گسترش ایدئولوژی سلفی کشورهای عربی نظیر عربستان، بیشترین دستاوردها را برای ایران در شرق پیرامونی خود به همراه خواهد داشت.

کلمات کلیدی: ژئوپلیتیک، شرق پیرامونی، آسیای مرکزی، افغانستان، جمهوری اسلامی ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۰۸

نویسنده مسئول: nzanganeh45@gmail.com

مقدمه

منطقه ژئوپلیتیکی بر پایه یک منطقه یا فضای جغرافیایی متجانس از حیث ساختاری و یا کارکردی، شکل می‌گیرد. هویت یابی منطقه ژئوپلیتیکی، مستلزم باردار شدن سیاسی منطقه جغرافیایی متجانس و عناصر مربوط به آن است. به عبارتی اگر عناصر ساختاری و کارکردی یک منطقه جغرافیایی به صورت انفرادی، اجتماعی، ناقص و یا کامل از بُعد سیاسی، نقش آفرین شود، منطقه جغرافیایی تغییر ماهیت داده و به صورت منطقه ژئوپلیتیکی در صحنه ظاهر می‌شود. در یک منطقه ژئوپلیتیکی عوامل و متغیرهای طبیعی و انسانی آن دارای کارکرد سیاسی بوده و نظر دولت‌ها و کشورهای درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای به‌ویژه قدرت‌های جهانی را به خود جلب می‌کند و کُش و واکنش آنها و پیدایش الگوی رقابت، همکاری و نزاع را بر می‌انگیزانند. منطقه ژئوپلیتیکی، بستر ساز شکل‌گیری الگوی فضای روابط سیاسی دولت‌های درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای است. منطقه ژئوپلیتیکی در فرآیند تکاملی خود به سازه ژئوپلیتیکی تبدیل می‌شود. در این حالت نیروهای سیاسی منطقه‌ای و غیر منطقه‌ای فعال شده و فرآیندهای همگرایی، واگرایی، کشمکش، ستیز، همکاری و تعاون توسعه می‌یابد. نیروهای ترکیب‌کننده و تجزیه‌گر، فعال می‌شوند. روابط سیستمی دولت‌ها و بازیگران درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای مبتنی بر عناصر ساختاری و کارکردی منطقه به‌صورت پیدا و پنهان شکل گرفته و توسعه می‌یابند [۱].

از میان بحران‌های ژئوپلیتیکی شناخته شده در جهان، عمده موارد آن در منطقه جنوب غرب آسیا وجود داشته و اغلب آنها در منطقه پیرامونی شرق ایران خود را نشان داده‌اند که عبارتند از: بنیادگرایی افراطی، مهاجرت‌ها و فقر گسترده، مواد مخدر،

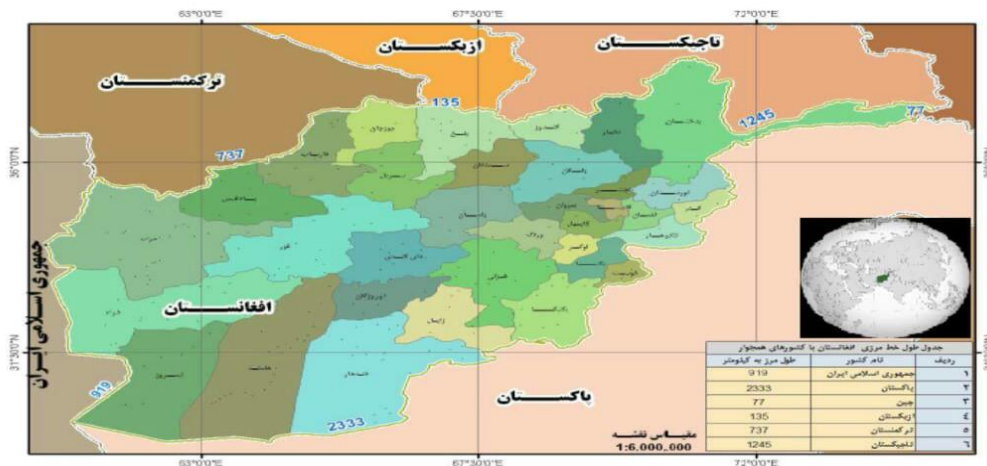
چکیده

اهمیت ژئوپلیتیکی افغانستان، عمدتاً متأثر از دو پدیده مهم است، "تغییر ماهیت روابط و سیاست بین‌المللی و جامعه جهانی نسبت به این کشور" و "دگرگونی بنیاد ساختارهای ذهنی و سیاسی در داخل آن" از جمله این اهمیت محسوب می‌شوند و براساس این تغییرات همواره قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در راستای اهداف و منافع خود سعی در نقش آفرینی در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی جمهوری اسلامی ایران و کشور افغانستان دارند. با توجه به اهمیت تحولات افغانستان، پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و کاربردی (عملی)، نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق کشور با تاکید بر افغانستان را مورد مطالعه قرار می‌دهد. جامعه آماری تحقیق را کلیه کارشناسان و استادان دانشگاه و حوزه‌های مرتبط با ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئوکالچر تشکیل می‌دهند که حجم نمونه آن براساس مدل کوکران تعداد ۵۰ نفر تعیین شد. در راستای تجزیه و تحلیل یافته‌ها نیز از آزمون میانگین در نرم افزار spss استفاده گردید. نتایج نشان داد که نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی خود با تاکید بر افغانستان، تابع عوامل و متغیرهای مربوطه در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای «جهانی» خواهد بود و بیشترین میزان این نقش آفرینی شامل عوامل فرامنطقه‌ای می‌باشد و همچنین عواملی نظیر دستاوردهای ایران در زمینه حل اختلافات هیدروپلیتیکی با کشور افغانستان، دستاوردهای ایران در زمینه احداث منطقه آزاد

و فرهنگی افغانستان تابع رابطه آن با کشورهای همجوار به ویژه ایران می‌باشد، لذا این منطقه ژئوپلیتیکی به دلیل تاثیر گذاری و تاثیرپذیری منطقه‌ای مورد توجه این پژوهش قرار گرفته است. افغانستان از نگاه جغرافیایی، دارای اهمیت راهبردی است و به همین دلیل در طول تاریخ مورد تاخت و تاز بیگانگان قرار گرفته است. این کشور به‌عنوان سرزمینی محصور در خشکی مطلق جغرافیای راهبردی همسایگان خود است. افغانستان در میان دو حوزه منطقه‌ای قرار گرفته است، در یک طرف آسیای جنوبی و در طرف دیگر آسیای مرکزی می‌باشد. این موقعیت ژئوپلیتیکی کارکرد خاصی به افغانستان بخشیده است. با توجه به رویکرد ایران در شرق پیرامونی خود، پژوهش حاضر در صدد پاسخ به این پرسش می‌باشد که نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق کشور با تاکید بر افغانستان، تابع کدام شاخص‌ها است و دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی در شرق پیرامونی خود در حال حاضر شامل کدام عوامل بوده است؟

تروریسم، ملاحظات قدرت‌های منطقه‌ای، اختلافات میان هند و پاکستان، انرژی، خلیج فارس و آینده آن، اهمیت تنگه هرمز، دریای عمان و حساسیت آن برای تمامی قدرت‌های منطقه‌ای، کشورهای منطقه و آسیای مرکزی، موضوع قومیتی - هویتی و ... یکی از کانون‌های بحران خیز منطقه‌ای، افغانستان در شرق ایران می‌باشد. این کشور دارای ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، دینی و سیاسی مشترکی با ایران است اما به دلیل ضعف ساختارهای سیاسی، کانون رقابت‌های ژئوپلیتیکی قدرت‌های منطقه‌ای و جهانی بوده است. به دلیل همجواری جغرافیایی از یک سو و رقابت قدرت‌های تاثیرگذار بر آن یکی از مناطق ژئوپلیتیکی است که می‌تواند تاثیرات زیادی را بر کنش‌های منطقه‌ای ایران داشته باشد. از این رو ایران ناگزیر به نقش آفرینی ژئوپلیتیکی در این منطقه است [۲]. نقش آفرینی ژئوپلیتیکی مورد نظر در بستر فرهنگی، اجتماعی، تاریخی و دینی مشترک است که ضرورت‌های اقتصادی و سیاسی مزید بر آن شده است. از سوی دیگر حیات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی

نقشه ۱: موقعیت ژئوپلیتیکی افغانستان،

منبع: [۴]

کنترل و تصرف یک یا چند ارزش و عامل جغرافیایی. بحران‌ها سرچشمه و انواع مختلفی داشته و از لحاظ کارکرد منجر به خروج سیستم از حالت تعادل و بروز اختلال در وضعیت عادی و فرایندهای فضای جغرافیایی و زیستگاه انسان‌ها می‌گردند. بنابراین بحران‌های ژئوپلیتیکی عمدتاً دارای سرچشمه جغرافیایی می‌باشد [۴].

۳ - تحول ژئوپلیتیکی

عبارت است از بروز تغییر و دگرگونی در الگوها، نظم‌ها و ساختارهای ژئوپلیتیکی. تحول ژئوپلیتیکی، ماهیتی پویا و دینامیک دارد و عمدتاً در اثر تحول در وزن ژئوپلیتیکی، ساختار

مبانی نظری

۱ - ژئوپلیتیک

ژئوپلیتیک عبارت است از: درک واقعیت‌های محیط جغرافیایی به‌منظور دستیابی به قدرت، به‌نحوی که بتوان در بالاترین سطح وارد بازی جهانی شد و منافع ملی و حیات ملی را حفظ کرد. به نقل دیگر ژئوپلیتیک، عبارت است از: علم کشف روابط محیط جغرافیایی و تاثیر آن بر سرنوشت سیاسی ملل [۳].

۲ - بحران ژئوپلیتیکی

بحران ژئوپلیتیکی عبارت است از منازعه و کشمکش حکومت‌ها و یا گروه‌های متشکل سیاسی - فضایی بر سر

پاکستان از طالبان این کشور در حال حاضر نیز یکی از تهدیدهای اساسی برای ایران است [۱۴].

• بدیعی ازندهای و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله نقش تغییرات مورفولوژی رودخانه مرزی هیرمند در روابط سیاسی ایران و افغانستان، چنین بیان می‌دارند: رودخانه هیرمند واقع در مرز ایران و افغانستان به دلایل مختلف طبیعی و انسانی از زمان شکل‌گیری مرز همواره روابط دو کشور را تحت تاثیر قرار داده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، مورفولوژی رودخانه هیرمند به‌ویژه در نوع مرزی آن از نوع الگوی شریانی است که بیشترین تغییرات را نسبت به دیگر الگوهای رودخانه‌ای دارد و مرز دو کشور کاملاً آگاهانه بر روی بخش‌هایی از تغییرپذیرترین بستر رودخانه قرار داده شده است. این امر موجب بروز اختلاف‌های مرزی میان ایران و افغانستان از ابتدا تاکنون بوده است و در آینده نیز، زمینه ساز مشکلات بی‌شماری برای هر دو کشور به‌ویژه بخش ایرانی خواهد بود. به‌طور کلی مهم‌ترین پیامدهای ناشی از تغییرات مورفولوژی این رودخانه که بر روابط سیاسی دو کشور تاثیرگذار بوده است، عبارتند از: اختلافات بر سر تعیین دقیق مرز در بستر تغییرپذیر رودخانه، اختلافات ناشی از ناپایداری الگوی توزیع حق آبه میان دو کشور و سرانجام اختلافات ناشی از تعیین وسعت و قلمرو محدوده مرزی [۱۵].

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش و ماهیت، توصیفی-تحلیلی می‌باشد. روش تحقیق حاضر از نظر نوع جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها توصیفی است. یک هدف کاربردی خاص صرفاً برای توسعه دانش به مطالعه می‌پردازد. اساس تحقیق محض برای یکی از اهداف علوم انجام می‌شود که نوعی علم برای علم است [۱۶]. این نوع از تحقیقات به دلیل آن‌که راهگشای سایر مطالعات و بررسی‌ها است، مورد توجه است؛ بنابراین تحقیقات بنیادی از نوع مطالعات نظری هستند. تحقیق کاربردی برای یافتن راه حلی درباره یک مشکل مهم در جامعه، یک سازمان صنعتی و یا اداری انجام می‌شود. البته منظور از مشکل در اینجا به مفهوم یک عیب یا ایراد نیست، بلکه به معنای افزودن به دانش است [۱۷]. بنابراین با مطالعات تجربی می‌توان تاثیر واقعی یک عامل بر عامل دیگر را با در نظر گرفتن دیگر عوامل محیطی پیش بینی نمود [۱۸].

اقتصاد راهبردی، هدفمند و نیز یک نگاه امنیتی هوشمندانه به محیط خارجی و کشورهای جهان به ویژه همسایگان است [۱۱].

• دکتر نوذر شفیعی (۱۳۸۹) در مقاله تحلیل چالش‌های امنیتی ایران و افغانستان و چگونگی مدیریت آن، در بررسی مسائل مهم و تاثیر گذار در روابط ایران و افغانستان بر این عقیده است که مسئله قومیت، مسئله مرز، مسئله مواد مخدر، مسئله مهاجرین، مسئله قاچاق انسان، جرائم سازمان یافته و ... از مهمترین مسائل مطرح در رابطه میان دو کشور به شمار می‌رود که در صورت مدیریت نشدن آنها در مسیر صحیح، ممکن است روابط دو کشور را در آینده دچار تلاطم‌های بی‌ثبات کننده‌ای نماید. در رابطه با اقوام، قومیت‌ها، زبان و مذهب، نویسنده بر این عقیده است که مطلوب ایران این خواهد بود که قومیت‌های فارس زبان و نیز پیروان مذهب شیعه در مرزهای افغانستان با ایران مستقر شوند، در مقابل دولت افغانستان تلاش خواهد کرد و یا مطلوب آن این خواهد بود که قومیت پشتون و نیز پیروان اهل سنت در مرزهای ایران و افغانستان تمرکز بیشتری داشته باشند. از نظر اختلافات مرزی نیز یکی از نقاط حساس و مورد اختلاف در مرز ایران و افغانستان، جایی است که مرز دوغارون نامیده می‌شود [۱۲].

• معصومه دهمرده (۱۳۹۴) در مقاله وضعیت، نقش و جایگاه شیعیان هزاره در روابط ایران و افغانستان، بر این عقیده است که مذهب در افغانستان یکی از عوامل نامنی در این کشور بوده است. تنش‌های مذهبی به‌ویژه بین شیعه و سنی یا شیعه با دیگر مذاهب در افغانستان، پیامدهایی را برای ایران در برداشته است. هزاره‌های شیعه مذهب همواره زیر فشار حکومت‌های پشتون سنی مذهب بوده‌اند. دست‌کم در دو مقطع عامل مذهب پررنگتر از سایر عوامل بوده است. ایران به اقلیت شیعه هزاره و در حد گسترده‌تر به جبهه متحد شمال و جمعیت اسلامی برهان‌الدین ربانی و اسماعیل‌خان در هرات نظر مثبت داشت. بنابراین ایران خواسته یا ناخواسته درگیر بحران افغانستان شده است. انتظار شیعیان از ایران برای حمایت مادی و معنوی در مناسبات ایران و افغانستان از اهمیت خاصی برخوردار بوده است. افغانستان و ایران نسبت به سرنوشت گروه‌ها و جمعیت‌های سنی و شیعه در کشورهای یکدیگر حساس هستند [۱۳].

• حمیدرضا محمدی و ابراهیم احمدی (۱۳۹۵) در مقاله تحلیل دو سطحی از ژئوپلیتیک و اگرایی روابط ایران و پاکستان (سناریوهای آینده این روابط و ارائه راهکارهای همگرایی)، در بخش‌هایی از این مقاله که به بررسی مسئله افغانستان پرداخته است، چنین بیان داشته‌اند که رقابت ایران و پاکستان در افغانستان با استقرار دولت طالبان، شکل تهدید برای ایران در افغانستان به خود گرفت و با حمایت دولت و نیروهای اجتماعی

تجزیه و تحلیل

اهمیت استراتژیک افغانستان در راستای اهداف قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای

۱. اهمیت استراتژیک آمریکا در افغانستان

افغانستان به‌عنوان قلب آسیا زمینه تحکیم نفوذ آمریکا در مرکز استراتژیک آسیا (نقطه تلاقی منافع استراتژیک روسیه، چین و ایران به‌عنوان کشورهای که هژمون آمریکا را به چالش کشیده‌اند) را فراهم خواهد کرد.

دولت آمریکا منافع خود را با حضور گروه طالبان و ... در افغانستان به شرح ذیل دنبال می‌کند:

- گسترش نفوذ در آسیای مرکزی.
- اعمال فشار بر روسیه.
- نفوذ بیشتر در خاورمیانه.
- دست یابی به منابع عظیم نفتی آسیای مرکزی.
- عبور لوله نفت از طریق افغانستان برای مخالفت با ایران.
- تنگ‌تر کردن حلقه محاصره ایران.
- جلوگیری از گسترش روابط ایران و کشورهای عربی.
- اختلاف افکنی بین فرقه‌های اسلامی.
- کمک به اسرائیل.

به‌طور کلی اهداف و منافع آمریکا در افغانستان عبارتند از :

۱. اهداف ژئوپلیتیک: سیطره بر منابع نفت و گاز افغانستان که در مناطق شمالی این کشور واقع شده است، سیطره بر منابع اورانیوم افغانستان که در جنوب غرب این کشور واقع شده است، سیطره فرهنگی بر افغانستان در شکل تاسیس (مدارس حبیبیه) و دانشگاه (دانشکده مهندسی کابل) و مهم‌تر از همه روی کارآوردن یک حکومت لائیک در افغانستان.

۲. اهداف ژئواستراتژیک: اجرای دکترین سدنبدی علیه ایران، حضور موثر در افغانستان با هدف تاثیرگذاری بر روسیه، چین و هند، حضور موثر در جنوب و مرکز آسیا با هدف کنترل گرایش‌های بنیادگرایانه و نیز مهار توانایی هسته‌ای هند و پاکستان، بسط دامنه فعالیت ناتو تا مرزهای چین براساس طرح مشارکت برای صلح ناتو و کسب پایگاه نظامی در آسیای مرکزی (ماناس در قرقیزستان و خان آباد در ازبکستان).

۳. اهداف ژئواکونومیک: سیطره بر منابع نفت و گاز آسیای مرکزی و گسترش خطوط انتقال انرژی با هدف کاهش آسیب پذیری شریان حیات اقتصادی غرب و انتقال خط لوله گاز و نفت آسیای مرکزی و خزر به دریای آزاد با هدف کاهش اهمیت استراتژیک ایران.

۴. اهداف اقتصادی و سیاسی آمریکا در منطقه:

الف- فروش اسلحه به کشورهای منطقه:

آمریکایی‌ها با تشدید ترس از بنیادگرایی اسلامی منطقه را

میلیتاریزه (نظامی) کرده‌اند تا سلاح‌های خود را به کشورهای حاشیه خلیج فارس، جنوب و جنوب شرق آسیا، کشورهای آسیای مرکزی بفروشند و میلیاردها دلار پول به‌دست آورند و در این مورد مترصد فرصت بودند. مصداق آن زمانی که یکی از فرماندهان نظامی ایران، کشورهای منطقه خلیج فارس را نسبت به تنگه هرمز تهدید نمود، بعد از آن اعلان شد که آمریکا میلیاردها دلار تسلیحات نظامی به امارات عربی فروخته است [۱۹].

ب- نفوذ در بازار آسیای مرکزی:

هدف دیگر آمریکا نفوذ در بازارهای آسیای مرکزی جهت انتقال اضافه تولید کالاهای آمریکایی به این کشورها و افغانستان می‌باشد.

ج- رسیدن به منابع عظیم نفت و گاز آسیای مرکزی و دریای خزر.

یکی از اهداف مهم آمریکا رسیدن به منابع انرژی واقع در منطقه آسیای مرکزی است. کنگره آمریکا در سال ۱۹۹۹ م. قانون استراتژی جاده ابریشم را تصویب کرد. کنگره در این قانون خاطر نشان ساخت که نفت و گاز جنوب قفقاز و آسیای مرکزی اتکای آمریکا به نفت منطقه همیشه دگرگون خلیج فارس را کمتر می‌سازد.

لازمه رسیدن به این هدف داشتن افغانستان است که از طریق خاک افغانستان لوله نفت و گاز به اقیانوس هند متصل شود و از آنجا به بازارهای عمده مصرف برسد.

د- تقابل با ایران

از جمله سیاست‌های آمریکا وادار کردن ایران مطابق میل و خواسته خود و تنگ‌تر کردن محاصره جمهوری اسلامی ایران و به زانو در آوردن آن است:

۱- تهدید ایران در سیاست خارجی ایالات متحده

رهبران آمریکا معتقدند که باید هژمون نظام بین‌المللی بوده و هیچ‌گاه یک قدرت جهانی و منطقه‌ای نباید به حدی توسعه یابد که هژمون آمریکا را در نظام بین‌الملل به چالش کشند. از این منظر رهبران آمریکا نه فقط در پی مهار چین و روسیه یا تقابل با حرکت‌های به زعم آنان رادیکال در ایران و خاورمیانه می‌باشند، بلکه می‌کوشند تا حدی تفوق و برتری خود را در تمام کره زمین گسترش دهند.

۲- تحریم تجاری ایران

تحریم تجاری بخش دیگری از راهبرد آمریکا برای اعمال تهدیدات ایران در قالب تحریم‌های یک سوویه و چند جانبه این کشور قابل ارزیابی است. تلاش آمریکا برای تصویب تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل علیه ایران تاکنون موجب شده است که قطعنامه‌های زیادی از جمله قطعنامه‌های

حال در طول جنگ داخلی افغانستان و دوران طالبان، هند از برخی گروه‌های خاص در افغانستان (جبهه اتحاد شمال) حمایت کرد و این حمایت‌ها در سال‌های اخیر نیز از دولت‌های کرزای و احمد زی در راستای رقابت با پاکستان بیشتر شد.

الف- جلوگیری از حملات تروریستی

بی‌ثباتی در افغانستان پاکستان را نیز بی‌ثبات خواهد کرد، به همین دلیل بدگمانی پاکستان نسبت به هند تقویت می‌گردد و ممکن است حملات تروریستی را در هند و مناطق تحت نفوذ این کشور سازماندهی نماید.

ب- منافع اقتصادی هند

هند می‌خواهد از مسیر تجاری افغانستان به آسیای مرکزی و بالعکس منتفع گردد. اما یکسری مشکلات عمده در مقابل هند وجود دارد و آن روابط نامطلوب این کشور با پاکستان است (موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار) [۱۵]. افغانستان جایگاه ژئوپلیتیکی بسیار مهمی در سیاست خارجی هند دارد.

۴. اهداف پاکستان در افغانستان

رقابت هند و پاکستان در عرصه سیاست خارجی به گونه‌ای است که دامنه این رقابت‌ها به افغانستان نیز کشیده شده است. فعالیت و منافع هند در افغانستان دقیقاً نقطه مقابل پاکستان می‌باشد. هدف هند محروم کردن پاکستان از «عمق استراتژیک» در افغانستان است. از طرف دیگر پاکستان توجیه می‌نماید که هند در افغانستان در پی محدود کردن این کشور بوده و می‌خواهد از طریق افغانستان، پاکستان را محاصره نماید. هند در افغانستان با چندین رقیب عمده مانند: آمریکا، پاکستان، لشکر طیبه، القاعده و طالبان روبرو است. ابزارهای اعمال نفوذ پاکستان در افغانستان عبارت‌اند از:

- سازمان امنیت و اطلاعات ارتش پاکستان (I.S.I)

- گروه‌های تندرو پشتون مثل حزب اسلامی حکمت یار و گروه طالبان، پشتون‌های پاکستان که با پشتون‌های افغانستانی ارتباط تنگاتنگ قومی و مذهبی دارند.

- مدارس مذهبی پاکستان که به تعلیم نیروهای تندرو پشتون می‌پرداختند.

- شبکه القاعده که با محافل مذهبی تندرو در پاکستان (سمیع الحق، فضل الرحمان و ...) ارتباط ایدئولوژیکی دارد.

- وزارت خارجه پاکستان که حامی طالبان بوده و همواره در صدد بوده که در میان افغان‌ها دولت سازی کند.

پاکستانی‌ها معتقدند که ایجاد یک افغانستان تحت الحمایه می‌تواند منافع ذیل را برای آنها در برداشته باشد:

۱. پیدا کردن عمق استراتژیک.

۲. دسترسی به منابع دست نخورده افغانستان.

۱۹۹۹ (مصوب ۳۱ ژوئیه ۲۰۰۹)، ۱۷۳۷ (مصوب ۲۳ دسامبر ۲۰۰۶)، ۱۷۶۷ (مصوب ۲۶ مارس ۲۰۰۷)، ۱۸۰۳ (مصوب ۲۳ مارس ۲۰۰۸) و ۱۸۳۵ (مصوب ۲۷ سپتامبر ۲۰۰۸) صادر شود.

۳- تحریم تسلیحاتی ایران

تحریم‌های تسلیحاتی بخش دیگری از اقدامات استراتژیک آمریکا برای مهار ایران بوده است. مطابق گزارش خبرگزاری بلومبرگ دولت آمریکا از ماه اوت ۲۰۰۸ تا اکتبر ۲۰۰۹ دست کم شش شرکت مالزیایی را به اتهام انتقال غیر قانونی اسلحه به ایران شناسایی و مجازات کرده است و شرکت‌های دیگر مانند شرکت‌های سودانی، سوری، روسی، پاکستانی و مکزیکی از سوی آمریکا تحریم گردیده‌اند.

۴- تهدید نظامی ایران

هرچند که این رویکرد در دوران ریاست جمهوری اوباما نسبت به ریاست جمهوری بوش پسر کاهش یافته اما به نظر می‌رسد این رویکرد همچنان در دستور کار واشنگتن به‌عنوان ابزار برای تهدید ایران باقی مانده است.

۲. اهداف بریتانیا در افغانستان

بریتانیا اهداف متعددی را از حمله به افغانستان تعقیب می‌نمود که عبارتند از:

الف- حفظ مناطق استراتژیک

حفظ مناطق استراتژیک مانند دره خیبر، لندی کوتل، پیشین تا کوه کوژک و چندین رشته از ارتفاعات مهم و مشرف که نقش سد را برای نفوذ دشمن ایفا می‌کردند. این نقاط استراتژیک افغانستان بارها به‌عنوان سنگر مستحکمی در مقابل حملات خارجی نقش ایفا نموده‌اند و بریتانیا به خوبی از نقش این مناطق حساس جغرافیایی آگاهی داشت و سعی می‌نمود این مناطق استراتژیک را در تحت هر شرایطی حفظ کند.

ب- تضعیف حاکمیت دولت افغانستان

سرزمین افغانستان چه در زمان قدرت‌های گذشته و چه در دوران قدرت‌های حاضر از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده است. وضعیت و ساختار طبیعی افغانستان همواره به‌صورتی بوده که در زمان تهاجم انگلیس و اتحاد شوروی نقش مهمی را در منازعات و لشکر کشی‌های آنها داشت. نقطه بارز در گذشته و حال، موقعیت حساس ژئوپلیتیکی آن بوده که ارتباط دهنده شرق به غرب و جنوب به شمال می‌باشد.

۳. اهداف هند در افغانستان

راهبرد هند در افغانستان از اهمیت ویژه برخوردار است. روابط هند با افغانستان از سال ۱۹۶۷م تاکنون تا حدود زیادی متأثر از روابط آن‌ها با پشتون‌های افغانستانی بوده است. با این

۳. استفاده از افغانستان به عنوان یک پایگاه در جهت گسترش نفوذ خود در آسیای میانه.

۴. دسترسی به یک راه مواصلاتی به آسیای میانه.

۵. از بین بردن معضل خط دیوراند.

پاکستان تنها به حمایت مالی و سیاسی از طالبان بسنده نکرده است.

۵. اهمیت استراتژیک افغانستان در راستای اهداف منطقه‌ای ایران

افغانستان به سبب وجود گروه‌های قومی مختلف و همسایگی با ایران ظرفیت بالقوه بسیاری برای تاثیرپذیری از ایران دارد و حضور چشم گیر شیعیان در این کشور این تاثیر پذیری را دو چندان کرده است.

۱. منابع مشاخره ایران و افغانستان

افغانستان با ۵۷ منبع تنش و مشاخره پایه‌ای با همسایگانش تقریباً در قبال هر همسایه، ۱۰ منبع تنش و مشاخره فعال یا پنهان دارد. اگر ایران تنها با کشور افغانستان هم مرز بود، آسیب پذیری‌های ناشی از تعدد منابع مشاخره با این دولت برای دغدغه‌های بلند مدت امنیتی‌اش کافی به نظر می‌رسید. حتی در این صورت تعداد منابع تنش ایران بیش از هر کشور اروپای غربی و تمام همسایگانش بود. با این همه ایران و افغانستان نه تنها دارای علایق و منافع متعدد برای دست یابی به تفاهمی پذیرفتنی و حتی دراز مدت هستند، بلکه اغلب منابع مشاخره موجود با نگاهی مسئولانه می‌تواند بستر مناسبی برای همکاری، هماهنگی و هم سوئی دو جانبه باشد. مهمترین منابع مشاخره ایران و افغانستان شامل موارد زیر است:

۲. محاط بودن افغانستان در خشکی

افغانستان هنوز هم جزو فقیرترین کشورهای دنیا به شمار می‌رود و در این راستا در سال ۲۰۰۰ میلادی و قبل از حمله آمریکا بین دو بیست کشور جهان، فقیرترین و کم توسعه یافته‌ترین کشور شناخته شده بود. این در حالی است که قابلیت‌ها و استعدادهای آبی، کشاورزی، معدنی، معبری و حتی هیدروکربنی این کشور برای توسعه اقتصادی آن بسیار مناسب است. در واقع بخش عمده‌ای از تنگناهای توسعه‌ای افغانستان، ناشی از محصور بودن این کشور در خشکی و عدم دسترسی به دریا بوده است. در مجموع محاط بودن افغانستان در خشکی و مسائل ناشی از آن از جمله تلاش‌های این کشور برای رهایی از این بن بست جغرافیایی، عنصری پایدار در روابط دو کشور محسوب می‌شود [۲۲].

۳. حمایت‌های معبری و فرقه‌ای

دو کشور افغانستان و ایران نسبت به سرنوشت گروه‌ها و

جمعیت‌های سنی و شیعه مستقر در کشورهای یكدیگر، حساس هستند. حساسیت ایران به عنوان تنها دولت شیعی در جهان بین ۵۴ کشور اسلامی در قبال مسلمانان شیعه به‌ویژه در کشورهای همجوار، قابل درک است. به هر صورت حمایت ایران و افغانستان از گروه‌ها و جمعیت شیعه هزاره و حنفی‌های بلوچ همواره با عنوان دخالت در امور داخلی از سوی دو کشور محکوم شده است [۲۱].

۴. بحران مواد مخدر

در گزارش سازمان ملل متحد زمین‌های کشاورزی استان هلمند با ۴۳ درصد افزایش نسبت به سال گذشته بزرگ‌ترین تولید کننده مواد مخدر افغانستان محسوب می‌شد. بر همین اساس حدود ۱۱٪ مردم افغانستان تریاک را به اشکال مختلف استفاده می‌کنند. صدور مواد مخدر از افغانستان به ایران برای مصرف داخلی و انتقال به اروپا در شمار منابع اصلی و فعال تنش بین دو کشور بوده است. از نگاه برخی از مسئولان جمهوری اسلامی ایران مکانیسم ورود، توزیع، حمل و نقل مواد مخدر، بخشی از توطئه امپریالیسم علیه نظام و انقلاب اسلامی و هدف نهایی آن ایجاد اختلال در امنیت داخلی و گسترش فساد بین شهروندان به‌ویژه جوانان است.

۵. معضلات پناهندگان افغانستانی

پس از اشغال نظامی افغانستان توسط اتحاد شوروی سوسیالیستی سیل پناهندگان افغانستانی، پاکستان و ایران را در بر گرفت. افغان‌ها ابتدا در شرق، جنوب شرق و سپس در تمام پهنه جغرافیایی ایران استقرار یافتند. به رغم وجود مسائل اقتصادی و امنیتی، اوضاع پناهندگان افغانستانی، مسئله و معضلی همچنان دشوار بین ایران و افغانستان مانده است. تقریباً یک میلیون پناهنده افغان متقاضی زندگی در ایران هستند، در حالی که ۴/۱ میلیون مهاجر افغانستانی (که پناهنده نیستند) در حال حاضر در ایران زندگی می‌کنند.

۶. مناقشات مرزی دو کشور

مناقشات مرزی میان دو کشور شامل اختلافات ارضی و اختلافات در حوزه‌های هیدروپلیتیک می‌باشد.

۶.۱ اختلافات ارضی

الف - اختلاف در منطقه دوغارون

پس از استقلال افغانستان از ج.ا. ایران در سال ۱۳۳۶ش و تعیین خط مرزی بین دو کشور همواره در بخش دوغارون واقع در منطقه عمومی تایباد، اختلاف ارضی وجود داشته و همین امر در بعضی مواقع باعث ایجاد تنش بین دو کشور شده است.

اختلافات هیدروپلیتیک

الف - تاثیر هیدروپلیتیک هریرود و هیرمند بر روابط دو کشور ایران و افغانستان :

افغانستان برای تداوم جریان آب رودخانه هریرود به سمت سد دوستی است.

□ استراتژی دوم: انتقال آب از دیگر منابع آبی کشورهای همسایه همچون حوضه آبی آمودریا می‌باشد.

□ استراتژی سوم: مبتنی بر تامین آب شهر مشهد از طریق منابع آبی داخل کشور و انتقال آب بین حومه‌ای در داخل است.

□ استراتژی چهارم: مبتنی بر کاهش وابستگی به منابع آب مزبور از طریق تغییر ساختار اقتصادی اجتماعی این شهر در وابستگی به منابع آبی می‌باشد.

در توضیح استراتژی چهارم باید در نظر داشت که از منابع آب دشت مشهد برای بخش کشاورزی با کمترین بهره‌وری اقتصادی منابع آب مصرفی و بقیه به بخش شرب و صنعت با بالاترین سطح بهره‌وری اقتصادی منابع آب مصرفی اختصاص یافته است، لذا تغییر ساختار معیشتی به سمت افزایش بهره‌وری اقتصادی منابع آب با یک سقف تخصیص معین بیشترین موفقیت در کاهش وابستگی به منابع آب مزبور و به طبع آن موفقیت در مذاکره با افغانستان را به ارمغان خواهد آورد چرا که کاهش وابستگی به منابع آب رودخانه هریرود در داخل کشور، قدرت مذاکره ایران با افغانستان برای استفاده از آب را افزایش خواهد داد [۲۲].

آشفته‌گی داخلی افغانستان با حمله اتحاد شوروی سوسیالیستی و جنگ‌های داخلی در این کشور مانع از کنترل دقیق افغان‌ها بر آب رودخانه هیرمند شد. وقوع جنگ تحمیلی ایران و عراق به این فراموشی دامن زد. در سال‌های ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۴ ه.ش (۱۹۸۴-۱۹۸۶ م) وقوع خشکسالی و کاهش بارندگی در بخش علیای رودخانه مذکور باعث کاهش جریان آب این رودخانه به سمت سیستان شد. از سوی دولت ایران نیز اعتراضاتی بر کاهش جریان آب رودخانه هیرمند به ایران صورت گرفت که دولت افغانستان علت این مسئله را کاهش بارندگی عنوان کرد. آشفته‌گی اوضاع سیاسی دو کشور نیز مانع از توجه زیاد به این موضوع شد [۱۷]، تا زمان روی کار آمدن طالبان در افغانستان تنش عمده‌ای در بین مسئولین دو کشور بر سر آب رودخانه هیرمند وجود نداشت. در واقع این موضوع به علت اوضاع آشفته درونی هر دو کشور مسکوت ماند.

ب- استراتژی ایران در برابر احداث سد سلما توسط افغانستان: احداث سد سلما بر روی رودخانه فرامرزی هم در کشور افغانستان پیامدهای آبی، منطقه‌ای سیاسی، محیط زیستی و در کل هیدروپلیتیک حوضه آبریز را به دنبال خواهد داشت. ایران برای کاهش آسیب پذیری ناشی از احداث سد سلما چهار نوع استراتژی را پیش روی خود دارد:

□ استراتژی اول: مبتنی بر تقویت روابط دیپلماتیک با

نقشه ۲: منطقه دوغارون واقع در مرز ایران و افغانستان

مقیاس رتبه‌ای) دسته بندی شده است.

آمار توصیفی

به‌منظور تحلیل سطوح نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان و در واقع عواملی که بیشترین نقش را در سطوح نقش آفرینی دارند، در جدول شماره ۳ تفکیک شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل داده‌ها به سه بخش مطالعات جمعیت شناسی (از نوع مقیاس رتبه‌ای و فاصله‌ای) متغیر تحلیل سطوح نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان (تعداد ۲۰ گویه - متغیر از نوع مقیاس رتبه‌ای) متغیر ارزیابی دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی خود در شرق پیرامونی (تعداد ۱۲ گویه - متغیر از نوع

جدول ۱: آمار توصیفی تحلیل سطوح نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	نظری ندارم	کم	خیلی کم	گویه
۴۰۰۶	۲۳	۱۷	۱	۸	۱	با توجه به ضعف‌های اقتصادی در پاکستان و افغانستان و پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بالای ژئواکونومیک جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های مختلف صنعتی، جمهوری اسلامی تا چه اندازه می‌تواند در حل کمبودهای زیرساختی دو کشور نقش آفرینی کند؟
۳۸۶	۱۷	۲۱	۱	۱۰	۱	با توجه به گستردگی حوزه تمدنی ایران جمهوری اسلامی از طریق ابزارهای فرهنگی نظیر نژاد، گسترش زبان فارسی، تمرکز بر جشن‌ها و مراسم سنتی نظیر نوروز تا چه اندازه می‌تواند ژئوپلیتیک در افغانستان و شرق پیرامونی را دستخوش تغییرات کند؟
۲۶۶	۹	۴	۹	۱۷	۱۱	با توجه به افزایش نفوذهای عربستان در افغانستان و پاکستان، جمهوری اسلامی ایران تا چه اندازه می‌تواند با تبلیغات گسترده علیه جنبش‌های وهابیت و افزایش روابط فرهنگی با کشورهای شرق پیرامونی از افزایش نفوذ عربستان در منطقه پیرامون شرق بکاهد؟
۲۴۲	۶	۷	۶	۱۴	۱۷	با توجه به افزایش نفوذ عربستان و آمریکا در حوزه شرق پیرامونی، جمهوری اسلامی تا چه اندازه می‌تواند با افزایش احداث پایگاه‌های فرهنگی نظیر بسیج، حوزه‌های علمیه، دانش سرا و فرهنگسراها و ... از قدرت ایدئولوژیک آمریکا و عربستان بکاهد؟
۴۲۲	۲۴	۲۰	۱	۳	۲	با توجه به افزایش نفوذ عربستان و آمریکا در حوزه شرق پیرامونی جمهوری اسلامی تا چه اندازه می‌تواند با افزایش احداث دانشگاه‌ها و مراکز علمی در افغانستان و پاکستان و تولید دانش و افزایش سواد عمومی ساکنین حوزه شرق پیرامونی از افزایش نفوذ عربستان و آمریکا در منطقه شرق پیرامونی بکاهد؟
۲۷۴	۱۳	۵	۵	۱۰	۱۷	با توجه به افزایش نفوذ عربستان و آمریکا در حوزه شرق پیرامونی، جمهوری اسلامی تا چه اندازه می‌تواند از طریق وابسته نمودن صنایع مادر در حوزه شرق پیرامونی به فناوری‌های خویش، نقش آفرینی‌های گسترده‌ای را ایفا نماید؟
۳۴۰	۱۱	۲۱	۳	۷	۸	با توجه به مشکلات داخلی افغانستان خصوصا در زمینه‌های وحدت ملی و مبارزه با گروهک‌های تروریستی جمهوری اسلامی تا چه اندازه می‌تواند با تولید برنامه‌های رسانه‌ای و فرهنگی، افزایش وحدت ملی در افغانستان و ایجاد همگرایی و وابستگی اقوام در افغانستان به ایران را همراه داشته باشد؟
۲۵۸	۷	۸	۶	۱۵	۱۴	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از مهاجرت‌های غیرقانونی در مرزهای پاکستان و افغانستان را تا چه اندازه موفقیت‌آمیز می‌دانید؟
۲۹۸	۶	۱۹	۳	۱۲	۱۰	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از ترانزیت مواد مخدر در مرزهای پاکستان و افغانستان را تا چه اندازه موفقیت‌آمیز می‌دانید؟
۳۶۰	۱۳	۲۲	۲	۸	۵	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از قاچاق در مرزهای پاکستان و افغانستان را تا چه اندازه موفقیت‌آمیز می‌دانید؟
۲۴۸	۹	۶	۴	۱۲	۱۹	نقش آفرینی ایران در زمینه حل اختلافات مرزی با کشورهای همسایه در شرق پیرامونی را تا چه اندازه موفقیت‌آمیز می‌دانید؟
۳۰۴	۱۱	۱۶	۲	۶	۱۵	نقش آفرینی ایران در زمینه مبارزه با تروریسم و افراط‌گرایی اسلامی را تا چه اندازه موفقیت‌آمیز می‌دانید؟
۳۲۰	۱۰	۲۱	۱	۵	۱۳	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از گسترش گروه‌های متخاصم و سلفی نظیر داعش و طالبان را تا چه اندازه موفقیت‌آمیز می‌دانید؟

۴.۴۰	۱۵	۲۰	۱	۵	۸	با توجه به آینده مبهم حاکمیت قدرت در افغانستان، جمهوری اسلامی تا چه اندازه می‌تواند در حل مشکلات داخلی افغانستان نقش آفرینی نماید؟
۴.۲۲	۲۷	۱۳	۵	۴	۱	با توجه به تنوع قومیتی در افغانستان و حاکمیت پشتون‌ها در قدرت، جمهوری اسلامی با توجه به ویژگی‌های تمدنی خویش تا چه اندازه می‌تواند در حل اختلافات قومیتی و توازن قومی در حاکمیت افغانستان نقش آفرینی کند؟
۳.۹۸	۱۹	۱۹	۶	۴	۲	وجود تحریم‌های آمریکا بر علیه ایران را تا چه اندازه از چالش‌های جمهوری اسلامی در نقش آفرینی در شرق پیرامونی خود می‌دانید؟
۴	۲۲	۱۵	۵	۷	۱	رها بودن مرزهای افغانستان را تا چه اندازه از چالش‌های جمهوری اسلامی در نقش آفرینی در شرق پیرامونی خود می‌دانید؟
۳.۷۶	۱۷	۱۶	۷	۸	۲	ناامنی در افغانستان را تا چه اندازه از چالش‌های جمهوری اسلامی در نقش آفرینی در شرق پیرامونی خود می‌دانید؟
۲.۶۶	۹	۴	۹	۱۷	۱۱	حاکمیت مطلق و سیاست‌های یک جانبه داخلی و خارجی افغانستان را تا چه اندازه از چالش‌های جمهوری اسلامی در نقش آفرینی در شرق پیرامونی خود می‌دانید؟
۳.۹۲	۲۱	۱۶	۳	۸	۲	حمایت‌های پاکستان از طالبان و مشکلات ایجاد شده در افغانستان توسط اسلام آباد را تا چه اندازه از چالش‌های جمهوری اسلامی در نقش آفرینی در شرق پیرامونی خود می‌دانید؟

منبع: یافته‌های پرسشنامه

می‌شود و عوامل تاثیرات نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در زمینه‌های افزایش احداث پایگاه‌های فرهنگی نظیر بسیج، حوزه‌های علمیه، دانش سرا و فرهنگسراها و ... در افغانستان، نقش آفرینی ایران در زمینه حل اختلافات مرزی با کشورهای همسایه در شرق پیرامونی و نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از مهاجرت‌های غیرقانونی در مرزهای پاکستان و افغانستان دستاوردهایی برای ایران به منظور نقش آفرینی در شرق پیرامونی نداشته است. همچنین به منظور به دست آوردن ارزیابی دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی به ترتیب گویه‌های زیر را لحاظ می‌نماییم:

با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه‌های تحقیق نتایج نشان می‌دهد که در زمینه سطوح نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان، در مجموع عوامل در سه سطح: داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای «جهانی» می‌باشد که در این زمینه شاخص‌های آینده مبهم حاکمیت قدرت در افغانستان و توانایی‌های ایران در نقش آفرینی آن، تنوع قومیتی در افغانستان و حاکمیت پشتون‌ها در قدرت و نقش آفرینی‌های جمهوری اسلامی با توجه به ویژگی‌های تمدنی خویش در افغانستان و نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در زمینه احداث دانشگاه‌ها و مراکز علمی در افغانستان و پاکستان و تولید دانش و افزایش سواد عمومی ساکنین حوزه شرق پیرامونی از اصلی‌ترین و مهمترین عوامل نقش آفرینی در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان محسوب

جدول ۲: ارزیابی دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	نظری ندارم	کم	خیلی کم	گویه
۳.۴۲	۱۱	۲۲	۴	۳	۱۰	دستاوردهای ایران در زمینه ارتقا ژئوکالچر با کشور افغانستان تا چه اندازه افزایش همگرایی میان ایران و افغانستان را در پی داشته است؟
۴.۲۴	۲۴	۱۴	۶	۴	۲	دستاوردهای ایران در زمینه حل اختلافات هیدروپلیتیکی با کشور افغانستان تا چه اندازه افزایش همگرایی میان دو کشور را در پی داشته است؟
۴.۲۲	۲۴	۲۰	۱	۳	۲	دستاوردهای ایران در زمینه احداث منطقه آزاد چابهار تا چه اندازه افزایش همگرایی میان ایران و

						افغانستان را در پی داشته است؟
۳۶۴	۱۴	۱۹	۵	۹	۳	دستاوردهای اقتصادی ایران خصوصا در صنایع خودروسازی، کشاورزی و پوشاک در افغانستان تا چه اندازه کاهش روابط تجاری آمریکا و افغانستان را در پی خواهد داشت؟
۴۰۶	۲۳	۱۷	۱	۸	۱	دستاوردهای ایران در زمینه گسترش زبان فارسی در افغانستان تا چه اندازه می‌تواند در افزایش همگرایی دو کشور موثر باشد؟
۳۸۴	۱۸	۱۷	۴	۱۱	۰	دستاوردهای ایران در زمینه فناوری‌های انرژی تا چه اندازه می‌تواند در افزایش همگرایی ایران و کشورهای واقع در شرق پیرامونی خود موثر باشد؟
۴۱۰	۱۸	۲۲	۷	۳	۰	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از گسترش ایدئولوژی سلفی کشورهای عربی نظیر عربستان تا چه اندازه بر ارتقا امنیت و بهبود روابط ایران و افغانستان تاثیرگذار بوده است؟
۲۱۸	۳	۸	۳	۱۷	۱۹	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از ترانزیت مواد مخدر در مرزهای پاکستان و افغانستان تا چه اندازه بر بهبود روابط ایران و افغانستان تاثیرگذار بوده است؟
۲۲۰	۷	۳	۴	۱۵	۲۱	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از قاچاق اسلحه در مرزهای شرق پیرامونی تا چه اندازه بر ارتقا امنیت و بهبود روابط ایران و افغانستان تاثیرگذار بوده است؟
۳۰۴	۱۱	۱۶	۲	۶	۱۵	نقش آفرینی ایران در زمینه حل اختلافات مرزی با کشورهای همسایه تا چه اندازه بر ارتقا امنیت و بهبود روابط ایران و افغانستان تاثیرگذار بوده است؟
۳۲۰	۱۰	۲۱	۱	۵	۱۳	نقش آفرینی ایران در زمینه مبارزه با تروریسم و افراط گرایی اسلامی تا چه اندازه بر ارتقا امنیت و بهبود روابط ایران و افغانستان تاثیرگذار بوده است؟
۳۱۴	۱۴	۸	۱۰	۹	۹	نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از مهاجرت‌های غیرقانونی در مرزها تا چه اندازه بر بهبود روابط ایران و افغانستان تاثیرگذار بوده است؟

منبع: یافته‌های پرسشنامه

نتیجه گیری

اگرچه موقعیت افغانستان بری محسوب می‌شود اما موقعیت جغرافیایی آن با توجه به همسایگی با کشورهای مهم نزدیکی قابل توجه به منطقه حساس آسیای مرکزی و ذخایر عظیم انرژی آن حضور در کنار جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان مخالف جدی سیاست‌های غرب به ویژه آمریکا، قراردادن در مجاورت یکی از بزرگترین قدرتهای اقتصادی (جمهوری خلق چین) این کشور را در معرض تهدیدهای بیشمار و طاقت فرسا قرار داده است. با توجه به رخداد‌های اخیر در افغانستان و حضور دوباره طالبان در صحنه قدرت تهدیدهای این کشور برای جمهوری اسلامی ایران با توجه به تغییر و تحولات اخیر در منطقه در فراز و نشیب‌های گوناگون قرار دارد. به رغم حمایت‌های همه جانبه اسلام آباد از طالبان، خاطر مسئولین پاکستانی نیز از رهبران بی‌تجربه و افراطی طالبان آسوده نیست. کشورهای عرب منطقه خلیج فارس نیز که عمدتاً حامی این گروه بوده‌اند، اطمینان و اعتماد قابل وصفی در مورد آینده گروه مذکور ندارند. طبعاً این تردید و تشکیک در اذهان مسئولین

در زمینه ارزیابی دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی در مجموع ۱۲ شاخص ارائه شده نتایج نشان داد که عواملی نظیر دستاوردهای ایران در زمینه حل اختلافات هیدروپلیتیکی با کشور افغانستان، دستاوردهای ایران در زمینه احداث منطقه آزاد چابهار، دستاوردهای ایران در زمینه گسترش زبان فارسی در افغانستان و نقش آفرینی‌های ایران در زمینه جلوگیری از گسترش ایدئولوژی سلفی کشورهای عربی نظیر عربستان بیشترین دستاوردها را برای ایران در شرق پیرامونی به همراه داشته است و در نهایت عواملی نظیر نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از ترانزیت مواد مخدر در مرزهای پاکستان و افغانستان و نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از قاچاق اسلحه در مرزهای شرق پیرامونی به‌عنوان دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی محسوب نم شوند.

جلوگیری از قاچاق اسلحه در مرزهای شرق پیرامونی به‌عنوان دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی محسوب نمی‌شوند.

پیشنهادات

الف - پیشنهادات در راستای افزایش نقش آفرینی ایران در افغانستان:

۱ - سرمایه‌گذاری مشترک ایران در طرح‌های آبی با افغانستان و تاجیکستان.

۲ - همکاری ایران با هند در صحنه سیاسی - امنیتی افغانستان.

۳ - همکاری ایران با چین در صحنه سیاسی افغانستان.

۴ - تعامل ایران با اقوام مختلف افغانستانی در راستای تامین امنیت هر چه بیشتر در افغانستان.

۵ - مدیریت عملیات روانی در فضای داخلی افغانستان.

۶ - تعامل و همکاری هر چه بیشتر ایران با مهاجرین قانونی افغانستانی.

۷ - تعامل ایران با پاکستان در صحنه سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اقتصادی افغانستان.

۸ - تقویت دیپلماسی آبی به‌عنوان ابزاری مفید در راستای تامین حقایق ایران از خاک افغانستان.

۹ - پیگیری و پایبندی در اجرای مفاد معاهده منعقدۀ ۱۳۵۱ میان دولتین وقت ایران و افغانستان در زمینه حقایق ایران از رودخانه هیرمند.

۱۰ - امنیت، عاملی مهم و کلیدی در برقراری ثبات و در پی آن توسعه و پیشرفت است. ایجاد امنیت پایدار در گرو بومی نمودن آن و ارتقای ظرفیت‌های نیروهای نظامی و امنیتی در مرزهای شرقی کشور است که نباید از آن غافل شد.

۱۱ - ایجاد رویکردی جدید و منعطف در سیاست خارجی در رابطه با همه کشورها از جمله کشورهای واقع در شرق پیرامونی ایران.

۱۲ - بازنگری در چگونگی عملکردهای سیاست خارجی از جمله قلمرو سازی فرهنگی، مذهبی و سیاسی.

۱۳ - تبیین سیاستی رو به جلو، هدفمند با راهبردی یکپارچه و موثر.

۱۴ - انعقاد قراردادهای متنوع در امر سرمایه‌گذاری به ویژه در میان کشورهای واقع در شرق پیرامونی ایران.

۱۵ - وجود سرمایه‌های مشترک و پیمان‌های پایدار منطقه‌ای، امنیت پایدار را در هر منطقه به دنبال خواهد داشت. ایران همواره باید تلاش کند تا با انعقاد پیمان‌های منطقه‌ای و مشارکت همه کشورهای واقع در شرق پیرامونی خود، زمینه

جمهوری اسلامی ایران نسبت به هیات حاکمه جدید در کابل نیز وجود دارد. با توجه به چالش‌ها و تهدیدهای امنیتی موجود در شرق پیرامونی ایران به‌ویژه در افغانستان، پژوهش حاضر با عنوان "نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی خود با تاکید بر افغانستان" مورد تحلیل قرار گرفته است. در این راستا، دو مسئله "نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق کشور با تاکید بر افغانستان"، تابع کدام شاخص‌ها است؟ و "دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی کدامند؟" مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفته است. عوامل نقش آفرینی ایران در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان تابع عوامل و متغیرهای مربوطه در سه سطح داخلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای «جهانی» می‌باشد که در این زمینه‌ها وجود شاخص‌های دشوار (آینده مبهم حاکمیت قدرت) در افغانستان و توانایی‌های ایران در نقش آفرینی آن، تنوع قومیتی در افغانستان، حاکمیت پشتون‌ها در قدرت و نقش آفرینی‌های جمهوری اسلامی ایران با توجه به ویژگی‌های تمدنی خویش در افغانستان، همچنین نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در زمینه احداث دانشگاه‌ها و مراکز علمی در افغانستان و پاکستان، تولید دانش در راستای افزایش و ارتقا سواد عمومی ساکنین حوزه شرق پیرامونی از اصلی‌ترین و مهمترین عوامل نقش آفرینی در منطقه ژئوپلیتیکی شرق پیرامونی با تاکید بر افغانستان محسوب می‌شود. نقش آفرینی جمهوری اسلامی ایران در زمینه افزایش احداث پایگاه‌های فرهنگی در افغانستان نظیر: مراکز بسیج، حوزه علمیه، کتابخانه، دانش سرا، فرهنگسرا و ...، نقش آفرینی ایران در زمینه حل اختلافات مرزی با کشورهای همسایه در شرق پیرامونی، نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از مهاجرت‌های غیرقانونی در مرزهای مشترک با پاکستان و افغانستان، دستاوردهای قابل ملاحظه‌ای برای ایران به‌منظور نقش آفرینی در شرق پیرامونی نداشته است. همچنین در نتایج ارزیابی دستاوردهای نقش آفرینی ایران در راستای تامین منافع ملی جمهوری اسلامی ایران در شرق پیرامونی نشان داد که عواملی نظیر دستاوردهای ایران در زمینه حل اختلافات هیدروپلیتیکی با افغانستان، دستاوردهای ایران در زمینه احداث منطقه آزاد چابهار، دستاوردهای ایران در زمینه گسترش زبان فارسی در افغانستان و نقش آفرینی‌های ایران در زمینه جلوگیری از گسترش ایدئولوژی سلفی کشورهای عربی نظیر عربستان بیشترین دستاوردها را برای ایران در شرق پیرامونی به همراه داشته است و در نهایت عواملی نظیر نقش آفرینی ایران در زمینه جلوگیری از ترانزیت مواد مخدر در مرزهای پاکستان و افغانستان و نقش آفرینی ایران در زمینه

۳. Ezzati, Ezzatullah. Geopolitics, Samt Publications, ۲۰۱۳. [In Persian]
۴. Naseri, Mehdi. Analysis of Geopolitical Competition between Iran and Saudi Arabia and its Effects on Middle East Security, PhD Dissertation. Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Yadgar Imam Khomeini (RA), ۲۰۱۹. [In Persian]
۵. Cohen, Saul. B. Geopolitics in the World Era in Reordering the World. VS West View Press, ۱۹۹۴.
۶. Hafez Nia, Mohammad Reza. Theory of the Emerging Geopolitical Structure of the World. International Quarterly of Geopolitics, ۶(۱۹), ۱-۸, ۲۰۱۹. [In Persian]
۷. Ahmadi, Seyyed Abbas, and Heydari Mosulu, Tahmurt, and Nejatpour, Majid. Geopolitical Explanation of Environmental Issues. New Attitudes in Human Geography (Human Geography), ۳(۴). ۱۹۹-۲۱۲, ۲۰۱۹. [In Persian]
۸. Hafeznia, Mohammadreza. Basics of Social Political Studies (۲), Qom: Organization of Seminaries and Theological Schools Abroad, ۲۰۰۰. [In Persian]
۹. Qavam, Abdul Ali. International Relations, Theories and Approaches, Second Edition, Tehran: Post Office, ۲۰۰۷. [In Persian]
۱۰. Smith, Anthony. Nationalism, Theory, Ideology, History, Translated by Mansour Ansari, Institute of National Studies., ۲۰۰۴. [In Persian]

برقراری آرامش و امنیت را تسهیل نماید.
۱۶ - ارتقا سطح مشارکت اقتصادی - فرهنگی در سطوح مختلف فروملی، ملی و فراملی.

ب - پیشنهادات مورد توجه مسئولین و استراتژیست‌های افغانستانی:

- ۱ - حل مناقشات فی مابین احزاب و گروه‌های سیاسی و تمکین همه آنها از حاکمیت مرکزی.
- ۲ - برقراری روابط با همه کشورهای منطقه از جمله هند، در تعدیل سیاست‌های پردامنه اسلام آباد.
- ۳ - حسن همجواری با کشورهای همسایه به ویژه ایران و پاکستان در راستای کاهش فشارهای ناشی از موقعیت جغرافیایی افغانستان و محصور بودن در خشکی.
- ۴ - واگذاری حقا به لازم به کشورهای همسایه و دریافت امتیازهای منطقی از آنها در جهت رفع مشکلات داخلی.
- ۵ - استفاده مطلوب و بهینه از خطوط ارتباطی ریلی و جاده‌ای کشورهای همسایه.

تشکر و قدردانی: موردی توسط نویسنده گزارش نشده است.
تاییدیه‌های اخلاقی، تعارض منافع: موردی توسط نویسنده گزارش نشده است.

سهام نویسندگان و منابع مالی/حمایت‌ها: موردی توسط نویسنده گزارش نشده است.

Reference:

۱. Hafez Nia, Mohammad Reza. Geopolitics, A Philosophical Review. Geopolitics, ۱(۱), ۲۰۱۷. [In Persian]
۲. Nusrati, Shahriar. Analyzing the Obstacles of Iran's Convergence with Neighboring Countries in the ۲۱st Century and Presenting a Strategic Plan Using SWOT and MCDM Techniques, PhD Thesis, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Tehran Science and Research Unit, ۲۰۱۳. [In Persian]

۱۶. Goddard, R.D., & Goddard, Y. L. A Multilevel Analysis of the Relationship between Teacher, School Effectiveness and School Improvement. ۲۲(۲):۱۷۵-۱۹۱, ۲۰۰۱.
۱۷. Kumar, A., Salo, J., & Li, H. Stages of User Engagement on Social Commerce Platforms: Analysis with the Navigational Clickstream Data. International Journal of Electronic Commerce, ۲۳(۲), ۱۷۹-۲۱۱, ۲۰۱۹.
۱۸. <http://www.iranresearches.ir/۲۸۸۲>.
۱۹. Chamankar, M. J. Maritime Trade between Iran and India in Ancient Times (Millennia BC to the Seleucid Era). Foreign Relations History, ۲۰۱۵; ۱۶(۶۴): ۹-۲۴.
۲۰. Karimipour, Yadaleh. Iran and Its Neighbors (Sources of Tension and Threats), Tehran, Academic Jihad of Tarbiat Moalem University, ۲۰۰۰. [In Persian]
۲۱. Foroughi Nematollahi, Abbas et al. Hydropolytic Effects of Boundary Rivers on National Security of the Islamic Republic of Iran. Journal of New Attitudes in Human Geography, Fifth Year, No. ۳, ۲۰۱۳. [In Persian]
۲۲. Akhbari, Abulfazl. Hydropolitical Analysis in the Modern Development Structure of International Relations (Case Study: Iran and Afghanistan ۲۰۰۱-۲۰۲۰). PhD Thesis, Department of Political Geography, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Yadgar Imam Khomeini (RA)-Shahrari Branch, ۲۰۱۹. [In Persian]
۱۱. Lotfi, Haider. Geopolitical Analysis of Relations Between Afghanistan and Iran; Challenges and opportunities. Research Journal of Great Khorasan, ۶(۱۹), ۵۷-۷۵, ۲۰۱۴. [In Persian]
۱۲. Osmani, Ziauddin, Niakoui, Seyed Amir, & Simbar, Reza.. National and International Factors of Afghanistan's Security Challenges (۲۰۰۸-۲۰۲۱). Iranian Journal of International Politics, ۱۰(۲), ۲۰۲۲. [In Persian]
doi: ۱۰.۲۲۰۶۷/irlip.۲۰۲۱, ۷۱۵۷۸, ۱۱۲۱
۱۳. Dehmardeh, Masoumeh. The Status, Role and Position of Hazara Shiites in Iran-Afghanistan relations. Birjand: Second International Conference on Human Security in West Asia, ۲۰۱۴. [In Persian]
۱۴. Mohammadi, Hamidreza, Ahmadi, Ibrahim. Explaining the Geopolitical Model of Relations between Iran and Pakistan. Human Geography Research, ۴۹(۲), ۲۰۱۶. [In Persian]
Doi. ۳۰۷۲۰۱۷, ۵۵۸۲۴-۳۲۳.
۱۵. Badiei Aznadahi, Marjan, Rahimi Harabadi, Saeed, Guderzai Mehr, Saeed. The Role of Changes in the Morphology of the Hirmand Border River in the Political Relations between Iran and Afghanistan. human geography studies (geographical studies), ۴۳(۷), ۲۰۱۳. [In Persian]

How to Manage Them, Tehran:
University of Tehran, ۲۰۱۰. [In Persian]

۲۳. Shafiei, Nozer. Analysis of Security
Challenges in Iran and Afghanistan and